

BASINIMIZA YANSIDIĞI ŞEKLİYLE BALKAN ANTANTI SÜRECİNDE TÜRKİYE VE BULGARİSTAN

Yrd. Doç. Dr. İhsan Sabri BALKAYA*

ÖZET

Balkanlar, Avrupa'nın her zaman müdahale ettiği ve çıkarları için kullandığı alan olmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra bir barış ortamı oluşmasına rağmen, bu sonucu kabullenmeyen devletler de mevcuttu. Avrupa'da İtalya ve Almanya, Balkanlar'da ise Bulgaristan anti-revizyonist bir dış politika içerisine girmişlerdi. Türkiye ise kendisi için barışçı bir politikayı hem içte hem dışta benimsememiştir. Bu amaçla bütün komşuları ile barış ve dostluk antlaşmaları imzalamıştır. Balkan Antantı'nda, özellikle Türkiye'nin girişimleri ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Antantın oluşum süreci içerisinde Türkiye ve Bulgaristan'ın yaklaşım ve tutumları, Türk basınına yansımaları ile ele alanıya çalışılmıştır. Balkan devletleri arasında yoğun diplomatik ziyaretler yapılmış ve bu işin odağını da Türkiye oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler

Balkan Antantı, Türk Basını, Barışçı Dış Politika, Anti-Revizyonist Devletler, Diploması, Türkiye ve Bulgaristan.

* Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler ABD, Erzurum.

TURKEY AND BULGARIA IN MEDIA THE PERIOD BALKANIAN PACT

ABSTRACT

Balkans have always been very important lands to be intervened by the European countries and also they have used the geo-political and historical positions of these lands for their own advantages. After the first world war although there had been a peace duration of time, there were some countries who did not accept the position and condition of peace. Germany and Italy in Europe and Bulgaria in Balkans had been conducting anti-revisionist foreign affairs policies. But Turkey had been conducting peaceful policies both at home and out of home. That is why Turkey had signed peace treaties with all neighboring countries. The Balkanian pact had also been tried to be carried out with the help and attempts of Turkey. In the time duration of settling of the Balkanian pact, the manner and approaching of Turkey and Bulgaria have been tried to be searched with the reflection on Turkish media. Many close diplomat visits had been confirmed and occurred among the Balkanian countries and Turkey had a main role in this situation.

Key Words

Balkanian Pact, Turkish Media, The Pacific Foreign Policy, Anti-Revisionist Countries, Diplomacy, Turkey and Bulgaria.

Türk Milleti'nin Kurtuluş mücadelesi başarıyla sonuçlandıktan sonra, imza edilen Lozan Barış Antlaşmasıyla yeni Türk devleti resmen tanınmış ve kendisi için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem, Türkiye Cumhuriyeti'nin her alanda gelişmesi ve kalkınması hamlelerini içeren köklü değişiklikleri ve barışçı dış politikayı kapsamaktadır.

M. Kemal "**Yurtta Sulh Cihanda Sulh**" vecizesiyle Türk devletinin dış politikasının temel eksenini belirlemiştir. 1938 yılına kadar bu temel eksen üzerine dış politikamızın oturtulması için kendisi bizzat yol gösterici ve yönlendirici olmuştur.

Bütün sınır komşuları ve bölgesel devletlerle dostluk ve komşuluk ilişkilerini pekiştiren antlaşmalar bu temel dış politika hedefiyle 1923 yılı itibarıyla başlamıştır.

Balkanlar Osmanlı için her zaman bir ateş çemberi olmuştur. Belki de yıkılışın ilk işaretleri iç ve dış cephe olarak burada alınmıştır denilebilir. Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve son olarak Kurtuluş Savaşı sonrası bu bölge devletleriyle aramızdaki sorunlar, yapılan barış antlaşmalarıyla noktalanmıştır. Özellikle savaş sonrası bölge devletlerinin kendi aralarında dostluk ve işbirliği antlaşmalarıyla bu sağlanan barışı pekiştirmelerine inanan Türkiye, gerekli adımları atmaktan çekinmemiştir.

Bölgede yapılan antantı* bakımından, Balkan Antantı ilk değildir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk önemli ittifak, 14 Mayıs 1920'de Çekoslovakya- Yugoslavya arasında yapılan, 23 Nisan 1921'de de Romanya'nın katıldığı Küçük Antant olmuştur. Türkiye 1925'de Bulgaristan ve Sovyetler Birliği ile, 1926'da İran, İngiltere ve Irak ile, 1928'de Afganistan'la antlaşmalar imzalamıştır.

Balkan Antantı da bu amaçla bölge barışına hizmet edeceğine inanılan bir oluşumdur. Özellikle onlarca yıldır Batılı devletlerin yönlendirme ve karıştırma eylemleriyle ateş fıçısı hâline sokulan devletler ve milletler artık kendi öz iradelerinin dışındaki müdahalelerin önünü kesmek istemişlerdir. Bu işin en çok acısını çekmiş olan Türkler de, yeni kurdukları devletin bu

* Antant: Fransızca (Entente) kelimesinin okunuş şekliyle dilimize geçmiş olup; antlaşma, uyuma, uyum anlamına gelmektedir.

bölgedeki temel dış politika dinamiklerini karşılıklı barış ve dostluk anlaşmalarıyla kuvvetlendirip, dış gelişmelerin önünü kesmekte ilk ve acil olan adımı atmıştır.

Balkan Antantını Doğuran Gelişmeler

I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya devletleri böyle bir savaşı bir daha yaşamak istememişlerdir. Savaş sonrası hemen bir barış ortamı oluşturulmuştur. Tabii, bu barış ortamı, savaşı kazanan devletlerin kendi menfaatleri ve gelecekları ile çok yakın ilişkili olarak düzenlenmiştir. Özellikle İngiltere ve Fransa, barışı Avrupa'da kendileri için tehlikeli bir güç olarak algıladıkları Almanya'yı tamamen yok edici, Osmanlı Devleti'nin topraklarını parçalayarak egemenlik haklarını alacak bir şekilde oluşturmuşlardır.

Almanya, Osmanlı Devleti, Avusturya – Macaristan ve Bulgaristan bu barış ortamının postalları altında ezilmişlerdir. Başta Avrupa devletleri olmak üzere, hemen hemen her devlet sağlanan bu barış ortamının korunmasını istemiştir. Bu durumun sağlanmasının ancak ortak güvenlik şemsiyesi ile olacağı inancıyla Milletler Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Böylece barışın bölgesel örgütlenmelerle oluşacağı kanaati yaygınlaşmıştır.¹

Fakat I. Dünya Savaşı'ndan sonra sağlanan bu barış ortamından veya düzeninden bazı devletler memnun olmamıştır. Bu devletler; Almanya, İtalya, Balkanlarda ise Bulgaristan'dır.

Bilhassa Almanya'nın Versailles'den kurtulma çabaları, Adolf Hitler gibi bir diktatörün devlet başkanlığı, İtalya'da Benito Mussolini'nin iktidar oluşuyla yeni bir süreç başlamıştır. İki diktatör veya faşist lider, Doğu Avrupa merkezli hatta balkanlar ağırlıklı revizyonist bir dış politikayı kendilerine temel almışlardır. Bu arada, başlayan 1929 ekonomik krizi dünya devletlerini, özellikle de ekonomisi tarıma dayalı olan devletleri olduğundan daha fazla etkilemiştir. 1929 krizi sadece ekonomik değil politik sonuçları da beraberinde getirmiştir. Balkanlarda yayılma amacı olan İtalya bu ekonomik krizi fırsat bilerek bu amacını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu ara-

¹ Türk Dış politikası I (1919-1980), Editör (Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 450.

da Mussolini'nin dünya düzenini sadece, İtalya, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın sağlayacağını söylemesi, Türkiye kadar Balkan ülkelerini de oldukça rahatsız etmiş ve bu açıklamaya karşı çıkmıştır.²

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye dışındaki Balkan Devletleri bazı iç ve dış sorunlar yaşamıştır. Bu dış sorunların kaynağını revizyonist Bulgaristan ve anti-revizyonist Balkan Devletleri arasındaki çatışmalar, iç sorunlar, güç mücadeleleri, diktatörlükler ve ekonomik yetersizlikler oluşturmuştur. Bilhassa revizyonist İtalya ve onun tesirinde kalan Bulgaristan'a karşı diğer ülkeler birlik oluşturma zorunda kalmıştır.³ Bu savaşın sonunda Avusturya- Macaristan'ın parçalanmasıyla; Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya olmak üzere beş yeni devlet ortaya çıkmıştır. Bu beş devletle beraber Yunanistan ve Bulgaristan iki savaş arasında birçok iç ve dış sorunlarla, politikalarla hatta büyük devletlerin çıkar çatışma alanları olma gibi bir durumla karşı karşıya kalmışlardır.

I. Dünya Savaşı'nın sonucundan bazı devletler oldukça kârlı çıkmış, birçok devlet ise toprak kaybindan tutun prestij kaybına kadar çok şey kaybetmiştir. Bu durum devletlerin dış politikalarında, mevcut durumdan kurtulma veya mevcut durumu koruma şeklinde kendini ortaya koymuştur. Bu şekilde baktığımızda Balkan Devletleri, revizyonist olarak Macaristan, Avusturya ve Bulgaristan; anti-revizyonist olarak Yunanistan, Yugoslavya, Romanya, Çekoslovakya şeklinde gruplaşmışlardır.⁴

Türkiye ile Bulgaristan'ın bu gelişmeler karşısındaki durumunu belirleyecek olursak, iki devlet arasında dostluğun ve iyi komşuluk ilişkilerinin hakim olduğunu söyleyebiliriz. Bu iyi komşuluğa rağmen Bulgaristan, Trakya üzerindeki iddialarından vazgeçmemiş; hatta Trakya Komitesi bile kurmuştur. Türkiye ise kendisi için dünya barışını temel ilke edinirken, bölgesel barışın ve dostluk antlaşmalarının yapılmasının bu amaç için önemli adımlar olacağı kanaatini taşımıştır.

² Dilek Barlas, "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politika- Makaleler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara, 2000, s. 278.

³ Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Kitapevi, Ankara, 1998, s. 178.

⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Yay. Ankara, 1987, s. 178.

Türkiye için bölgesel barış birliğinin oluşmasındaki ilk adımı Balkan Birliği oluşturmuştur. Çünkü bu bölge, Avrupa'nın her zaman kendi emelleri için kolayca kullandığı ve hareketlendirdiği bir özellik taşımaktadır. Zaten I. Dünya Harbi'nden sonra başat olarak Almanya ve İtalya'nın tutumu, Türkiye'nin bu bölgede birlik oluşturma girişimlerini hızlandırmıştır. Bu girişimlerde hiç bir ülke ayırt edilmezken, Bulgaristan'ın kendisi için tayin ettiği revizyonist dış politika, bir çelişki veya hedefe ulaşmada ortamın zorlaşmasını doğurmuştur.

Balkan Antantı'na Doğru Atılan Adımlar ve Bulgaristan'ın Tutumu

Tarihî gelişmeler veya yaşanan olaylar şunu göstermiştir ki Balkan Birliği'nin ve Balkan Antantı'nın oluşum sürecini Türkiye'nin attığı adımlar oluşturmuştur.

Bu birlik düşüncesinin ilk dile getirilişi konusunda farklı bilgiler mevcuttur. Dilek Barlas, bu konuyu ilk defa 1926 yılında Türkiye'nin Romanya büyükelçisi Hüseyin Ragıp Beyin Romen Dışişleri Bakanı Duca'ya "**Balkan Paktı**" fikrinden söz ettiğini yazmaktadır.⁵ Melek Fırat da, bu konunun ilk defa 6-10 Ekim 1929'da Atina'da düzenlenen "Evrensel Barış Konferansı'nda" Yunanistan eski başbakanı Aleksander Papanastasiu'nun "Balkan Birliği Enstitüsü" kurulmasını teklif ettiğini ve bunun da olumlu karşılandığını yazmaktadır.⁶ Eski Ankara Belediye Başkanı ve Atatürk'ün çocukluk arkadaşı Asaf İlbey "**Atatürk'ün Hususî Hayatı**" başlıklı anılarında şunları yazmıştır:

– Atatürk bir gece her zamanki gibi masa başında şu sözleri söyledi:

“ Bir Balkan birliğine lüzum var. Beni bırakınız, parti lideri olarak Balkanlarda bir geziye çıkayım. Balkan devlet adamlarıyla bir konuşayım ve efkâr-ı umumiye-yi hazırlayayım. Bir balkan birliği kurmalıyız. Dünyanın ufuklarında kara bulutlar görüyorum. Balkan

⁵ Barlas, a.g.e., s. 277.

⁶ Melek Fırat, Yunanistan'la İlişkiler (1928-1939), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar cilt I (1919-1980), Baskın Oran (Edt), İletişim Yay. İstanbul, 2001, s. 350.

birliği kurulabilirse Bir Avrupa birliğine yol açar. Batı devletlerinin de er geç birleşmesine zorunluluk doğar....⁷ Mustafa Kemal'in bu birliğin kurulumundaki arzusunda gelecekte tahmin ettiği bir dünya savaşının olmasının büyük rolü olmuştur. Kısaca çeşitli mekânlarda ve zamanlarda birçok devlet adamı tarafından Balkan ülkeleri arasında birliğin oluşması dile getirilmiştir. Türk ve Yunan devlet adamlarının istekleri, diğer devlet adamlarının isteklerini de kamçulamış ve böylece seri konferanslar, toplantılar başlamıştır.

Fakat her şeye rağmen, Balkan ülkeleri arasında yakınlaşmayı ve iş birliğini engelleyecek başlıca iki etken olmuştur. Bunlardan birisi, Bulgaristan'ın revizyonist dış politikası, diğeri ise Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus değişimidir. Ancak 1930'da Türkiye ile Yunanistan'ın aralarındaki değişim sorununu çözmeleri, Bulgaristan'ın da içinde yer alacağı Balkan Konferansı'nın önünü açmıştır.⁸ Yani bundan sonra Balkan ülkeleri arasında kısa aralıklarla bir çok toplantı veya konferans yapılmıştır.

Balkan birliğini engelleyen etkenlerin yanı sıra, tetikleyen etken olarak karşımıza 1929 ekonomik krizi çıkmaktadır. Tarıma dayalı ekonomisi olan Balkan devletleri etkilendikleri bu krizden kurtulmak için ortak hareket etmek zorunluluğu hissetmişlerdir. İşte bu ortak sorun ve ortak şartların zorunlu kıldığı işbirliği hareketinin önderliğini Türkiye üstlenmiştir.

Türkiye, Lozan'dan (Lousanne) sonra başta komşuları olmak üzere hiç bir devletin toprağında gözü olmadığını ilân etmiştir. Özellikle Balkan ülkelerinden işe başlayan Türkiye, bu amaçla ilk adımını 15 Aralık 1923'te Arnavutluk ile Dostluk Antlaşması imzalayarak atmıştır. 18 Ekim 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ise, bu anlamda atılan ikinci adımı oluşturmuştur. Bu antlaşma ile iki devlet, aralarındaki diplomatik ilişkileri devletler arası hukuk kurallarına göre kurup geliştirmeyi ifade etmişlerdir.⁹

Türkiye ile Bulgaristan arasında başlatılan dostluk antlaşmasına, 1929'da " Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması " ile devam edilmiş

⁷ Avni Altuner, *Her Yönüyle Atatürk*, İstanbul, 1974, s.411.

⁸ Sander, a.g.e., s.179

⁹ Hazma Eroğlu, " Türk-Bulgar ilişkileri ve 18 Ekim 1925 Tarihli Dostluk Antlaşması", *Belleten*, LI/ 201, 1987, s.1339.

ve 1933’de yapılan antlaşma ile 1929 antlaşması uzatılmıştır. Türkiye, başlattığı barış halkasına 28 Ekim 1925’de Yugoslavya ile “Dostluk, Saldırmazlık ve Adlî Tesviye, Hakem ve Uzlaşma Antlaşması” ve Romanya ile 17 Ekim 1933’de “Dostluk, Saldırmazlık ve Uzlaşma Antlaşmasını” eklemiştir.¹⁰ Böylece Türkiye, başlatmış olduğu bölgesel barış çemberi oluşturma girişimlerinde oldukça mesafe almıştır.

Balkan Birliği’nin oluşturulması konusunda Yunanistan ve Türkiye’nin kararlı tutumu ve istekliliği ilk meyvesini 5 Ekim 1930’da Atina’da Birinci Balkan Konferansı yapılması şeklinde vermiştir. Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan temsilcilerinin katıldığı bu ilk toplantıda; Balkan devletlerinin ekonomik bağımlılıktan kurtulmaları için kendi aralarında ekonomik ve ticarî işbirliği yapmayı kararlaştırmışlardır.¹¹ Fakat bu ilk toplantıda taraflar; azınlıklar ve İtalya’nın Balkan politikası konusunda tam bir uzlaşma ortamı sağlayamamışlardır.

İkinci Balkan Konferansı 20-26 Ekim 1931’de İstanbul’da toplanmış; ekonomik, kültürel ve teknik konular ele alınarak yakınlaşma sağlanmaya çalışılmıştır. Bu ikinci toplantıda, Balkan Paketi’na yönelik tutumlar hemen hemen belli olmuştur. Türkiye ve Yunanistan ortak hareket ederken; Yugoslavya ile Romanya, güvenliklerini koruma amacıyla bu paktın en ateşli savunucusu olmuşlardır. Bu dört ülke çok çaba gösterirlerken, revizyonist dış politika işaretleri veren Bulgaristan ve İtalya’nın etkisinde kalan Arnavutluk, bu pakt fikrine oldukça mesafeli durmuşlardır.

Üçüncü konferans 23-26 Ekim 1932’de Bükreş’te yapılmış; Bulgaristan, kendi isteği doğrultusunda bir sonuç çıkmayacağı düşüncesiyle konferanstan çekilmiştir. Diğer beş ülke, çeşitli alanlarda komisyonlar kurarak çalışmalarına devam etmişlerdir.

Dördüncü ve son konferans, 5-11 Kasım 1933’te Selanik’te toplanmış; Bulgaristansız amaçlarını gerçekleştirmeyi kararlaştırmışlardır. 1934’te Belgrat’ta bir araya gelen Yugoslavya, Yunanistan, Türkiye ve Romanya

¹⁰ Cemil Koçak, *Siyasal Tarih (1923-1950)*, Türkiye Tarih, cilt.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s.154-155.

¹¹ Barlas, a.g.e., s. 278.

dış işleri bakanlarının hazırlamış olduğu Balkan Antantı 9 Şubat 1934'te Atina'da imzalanmıştır.¹²

Balkan Antantı'nın gerçekleştirilmesi için yapılan bu konferanslar sürecinde; karşılıklı, devletler arası bir çok diplomatik ziyaret yapılmıştır. Bu ziyaretler içerisinde Türk ve Bulgar başbakanlarının karşılıklı ziyaretleri bunun Türk ve Bulgar basınına yansımaları ilişkilerin özünü yansıtması bakımından önemlidir.

Diplomatik Ziyaretlerde Türk-Bulgar İlişkileri ve Bunun Antanta Yansımaları

Balkan devletleri arasındaki heyetler hâlindeki ziyaretlerin en önemlisi, Balkan birliği için önemli adımların atılmaya başlandığı bir sırada, Bulgar Başbakanının kalabalık bir toplulukla Aralık 1931'de yapmış olduğu ziyarettir. Bu ziyaret Türk ve Bulgar basınında olduğu kadar diğer Balkan devletlerinin basınında da yankı bulmuştur.

Bulgar Başbakanı ve Dışişler Bakanı M.Nikola Muşanof ile beraberindeki heyet, Seplon treni ile saat 13'te İstanbul Sirkeci garına vardıklarında coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Türkçeyi çok iyi kullanan M. Muşanof ilk demecinde, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Beyin geçen yıl Sofya'ya yapmış olduğu ziyareti iade ettiğini, yapılmış olan antlaşmalar sayesinde iki ülkenin birbirine samimî ve dostane bağlarla bağlandığını, yapılmış olan ziyaretin var olan samimî ve iktisadî antlaşmaları bir kez daha kuvvetlendirdiğini, takviye ettiğini ifade etmiştir.¹³

Gerçekten de 1930 yılının son aylarında Cenevre'ye giden Tevfik Rüştü Aras Sofya'ya uğramış ve bir gün kalmıştır. Bu seyahat grubu içerisinde olan Vakit Gazetesi yazarlarından Mehmet Asım Bey düşüncelerini ve intibalarını M. Muşanof'un ziyareti dolayısıyla yaptığı değerlendirmede, Bulgaristan'da çok ilgi ve alâka gördüklerini, onurlarına verilen yemeğe Bulgar hükümet ve muhalefetinin katıldıklarını, böylece Türklere karşı bütün devlet yöneticilerinin millî bir tavır koyduklarını, hatta Tevfik Rüştü

¹² Fırat , a.g.c., s.350-351.

¹³ Akşam Gazetesi, 2 Kanunievvel 1931, Çarşamba.

Beyin yapmış olduğu konuşmanın Bulgarca'ya çevrilmediğini ve bunun sebebinin sorduklarında, “**Burada herkes Türkçe bilir**” cevabını vermele-
rinin şaşkınlığını dile getirmiştir.¹⁴

Yine bu ziyaretle ilgili olarak, Hakimiyeti Milliye Gazetesindeki köşe-
sinde Zeki Mesut, Balkan devletleri arasındaki dostluğun ve özellikle de
Bulgarların bu konudaki tavrının ne kadar değer taşıdığını şu cümlelerle or-
taya koymuştur: “**Milletler hayatının çok muğlak (belirsiz) ve müşkil
(zor) bir şekil aldığı bu son zamanlarda devlet adamlarının birbirini
ziyaret ederek beynelmilel (uluslar arası) meseleleri yakından tetkiyk
(araştırma) ve mütalea (konuşma, dile getirmek) etmeleri bir zaruret
(zorunluluk) haline gelmiştir.**

...

**Balkanlar Avrupalılar nazarında bir yangın ocağıdır. Fakat bu
ocağı öteden beri en ziyade (fazla) üfliyen ve kıvılcımları etrafa sıçra-
tan da daima onlar olmuştur. Balkanların salahu (rahatı, kurtuluşu),
hiç şüphesiz her şeyden evvel Balkan milletlerinin başka emperyalist
emellere, bilerek-bilmeyerek alet olmaktan kurtulmaları ile başlaya-
caktır.... Muşanof cenapları gibi sulh (barış) ve iytidal (ölçülü) siya-
setinin müteşebbisleri olan Bulgar Devlet adamlarının sevk ve idare
ettiği böyle bir Bulgaristan, balkan ahenk ve muvazenesinin (denge,
ölçü, huzur) en kıymetli unsurlarından biridir...”¹⁵**

Bu değerlendirme; çok özgün ve gerçekçi bir tespit içermektedir. Bal-
kanların Avrupalılar tarafından tarih içerisinde nasıl kendileri için kullanıl-
dığını ve gerçekten de ateş yumağı hâline getirilerek eline alanı, dokunanı
acımasızca yaktığına bütün dünya şahit olmuştur. Osmanlı Devleti'ne kar-
şı yüz yıl boyunca nasıl kullanıldığını, Türk avucuna hazır kızartılmış bir
kestane gibi koyulmaya çalışıldığı, Balkan ve Birinci Dünya savaşlarının
çıkarılmasında, hatta ve hatta yakın zaman Sırp vahşetiyle bu coğrafyadaki
farklı milletlerin birbirinin kurdu haline nasıl getirildiği görülmüştür.

¹⁴ Mehmet Asım, “Bulgar Başvekil Geliyor”, *Vakit*, 30 Teşrinisani 1931, Pazartesi, sayı: 4990.

¹⁵ Zeki Mesut. *Hakimiyeti Milliye*, 1 Kanun Çarşamba 1931, No: 3730.

Bulgar Başbakanı M. Muşanof 2 Aralık 1931 günü geldiği İstanbul'dan aynı günün gecesi ayrılmadan önce yapmış olduğu temas ve görüşmeler sırasında, basın mensuplarının sorularını cevaplandırmıştır. Soruların genelini Balkan devletleri ile ilişkiler ve Türk-Bulgar ilişkileri oluşturmuştur. M. Muşanof, "Bulgaristan'ın diğer balkan devletleri ile olan ilişkilerinin nasıl olduğu" sorusuna; Bulgaristan'ın bütün komşuları ile barış ve dostluk içerisinde, karşılıklı menfaatlerin korunması esasına dayalı olarak rahat ve iyi geçinmek istediğini; bu ilkelerin tamamen sağlanmasının balkan hükûmetlerinin huzur ve rahatı için gerekli olduğu cevabını vermiştir.¹⁶

Muşanof, "Balkan Birliği fikrini nasıl buluyorsunuz?" sorusuna şu cevabı vermiştir: "**Balkan ittifadı bir idealdir. Bunun bir an evvel tahakkuku şayanı arzu ve temennidir. Fakat bu idealin tahakkuku için evvelâ onun meydana gelmesine mani olan engelleri ortadan kaldırmak lâzımdır. Bu ise Balkan ittifadını arzu eden milletlerin elindedir. Bu engeller ne kadar çabuk ortadan kalkarsa balkan ittifadı ise o kadar çabuk meydana gelir. Kısaca bu idealin tahakkuku balkan milletlerinin bunu samimiyetle kabul etmelerine bağlıdır.**"¹⁷ Bulgar başbakanı, Balkan birliği fikrinin veya idealinin gerçekleşmesi için engellerin ortadan kaldırılması gerektiğini söylerken bu engellerin neler olduğundan hiç söz etmemektedir. İhtimal ki bu engeller; Bulgaristan'ın bir türlü kabullenmediği sınırlarının değişmesi, Ege denizine bir mahreçle ulaşması, kısaca Neuilly antlaşmasında kaybettiği topraklarını geri almak olsa gerek.

Yine M. Muşanof kendisine yönetilen "**bu birliğin Avrupa karşısında vaziyeti ne olabilir?**" sorusuna, milletlerin barış, huzur ve mutluluğu için çalışan Avrupa'nın bu oluşumu memnuniyetle karşılayacağından emin olduğunu, birliğin dünya barışına katkıda bulunacağı cevabını vermiştir.¹⁸

İstanbul'daki temaslarını tamamlayan Bulgar heyeti 2 Kanunievvel 1931'de Ankara'ya gitmiş; Ankara'ya sabah varan heyet öğlenden sonra saat 16'da Cumhurreisi Mustafa Kemal tarafından kabul edilmiştir. Yakla-

¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Kanunievvel 1931. No: 2720

¹⁷ Vakit Gazetesi, 2 Kanunievvel 1931, Çarşamba.No: 4992

¹⁸ Vakit, 2 Kanunievvel 1931. Çarşamba, No: 4992

şık bu görüşme iki saat sürmüştür. Akşam ise Başbakan İsmet İnönü konuk başbakan onuruna Ankara Palas'ta yemek vermiştir. Bu yemekte karşılıklı konuşmalar yapılmıştır. Genelde bu tür konuşmalarda, diplomatik üslûbun ağırlık kazandığı iyi niyet mesajları verilir. İsmet İnönü de konuşmasında; komşuluk bağlarımızın sıradan olmadığı, tarihten gelen bir çok ortaklıklarımızın ve benzerliklerimizin olduğunu dile getirmiş; yaşanan acı tecrübelerin, derslerin bu gün iki devleti birbirini daha iyi anlamaya yönelttiğini, ortak menfaatlerimizin mevcut olduğunu, yapılmış olan anlaşmaların ilişkilerimizdeki olumlu gelişmelerin önemli göstergesi olduğunu hatırlatmıştır. M. Muşanof, İsmet İnönü'nün konuşmasına karşılık olarak; iki devletin arsında yapılmış olan dostluk, bitaraflık, uzlaşma ve hakem anlaşmalarının iki milleti birbirine uzun yıllardır bağlayan bağların bir sonucu olduğunu, bu bağların iki milletin ruh derinliklerinde bulunduğunu bunların sağlam ve sürekli olduğunu, Bulgarların asırlarca kendi kültürlerini ve milliyetlerini yaşatmalarına izin veren bir hakimiyetin altında yaşadıklarını ve bu uygulamanın da Bulgarlarda bir anlayış haline geldiğini özellikle vurgulamıştır.¹⁹

Bulgar Başbakanı M. Muşanof'un Türkiye ziyareti, Yugoslavya başında tepkiyle karşılanmıştır. Belgrat gazetelerinden, Vreme, Targovinski, Glasnik, Politika gazeteleri, Bulgar dış politikasını eleştirmişlerdir. Politika gazetesi eleştirilerinde; Bulgaristan'ın son zamanlarda Balkanlarda tek başına kaldığını, Bulgaristan'da Makedonya komitesi hakim olunca, yardımını aradığı Fransa'nın kendisine ne siyasî ne de malî bir yardımda bulunmayacağını, yeni yetişen baş vekilin Bulgaristan'ı bu yalnızlıktan kurtarmak için Cemiyeti Akvamda üye olmayan Moskova ve Roma siyasetini tutan bir devlete müracaat ettiğini yazmıştır. Ayrıca M. Muşanof'un "Asya hacılığma" başlayacağı zamanda, Yunan ve Bulgar ilişkilerinin birdenbire düzeldiğini, M. Muşanof'un Ankara ziyaretinin sırf nezaket gereği değil bir takım karanlık siyasî amaçlar güttüğünü, seyahatin Roma tarafından istenilen küçük itilafa karşı koyacak bir Türk-Bulgar ve Yunan ittifakı ile ilgili olduğunu, Yugoslavya'nın bu tür manevralara karşı hazır olması ge-

¹⁹ Akşam, 3 Kanunievvel 1931, Perşembe. Vakit, 3 Kanunievvel 1931.

rektiğini yazmıştır. Targovinski ve Glasnik gazeteleri daha da ileri giderek, Bulgarların gözlerini Dobruca'ya ve Makedonya'ya dikmelerindense, Akdeniz ve İstanbul'a çevirmelerinin daha faydalı olacağını yazmıştır.²⁰ Yugoslavya basını endişelerini dile getirirken, her ne kadar Balkanlarda birlik çalışmaları gündemde olsa da, kendilerinin bir Bulgar korkusu içerisinde olduklarını açıkça dillendirmişlerdir. Yani Bulgarların Neuilly Antlaşmasında Yugoslavya'ya kaptırdıkları Tsaribrod ile Sturmitsa bölgesini, almak için bir ittifak arayışı içinde olduğu endişesi bütün çıplaklığı ile ortaya konulmuştur.²¹

M. Nikola Muşanof'un hükümet yetkililerden iktidardaki ve muhalefetteki parti temsilcilerinden, bazı birlik temsilcilerinden, gazetecilerden oluşan heyet, Ankara'daki temaslarını bitirerek 5 Aralık 1931 günü Türkiye'den ayrılmıştır.

Bir taraftan Balkan Konferansı toplantıları devam ederken, Balkan devletleri arasındaki karşılıklı ziyaretler de devam etmiştir. 11 Eylül 1933'te Yunan Başbakanı M. Çaldaris ile Dışişler Bakanı Demetre Maksimos Ankara'ya gelmişlerdir. Ankara'da Mustafa Kemal gelen heyeti kabul etmiş, İsmet İnönü ile görüşülmüş ve bu görüşmelerde her iki devlet arasında başlatılan dostluk münasebetleri daha da sağlamlaştırılmıştır. 14 Eylül 1933 tarihli dostluk antlaşması imzalanmıştır.²²Bu antlaşmanın birinci maddesi; her iki devletin sınırlarının, dışardan gelecek üçüncü bir devletin saldırısına karşı, güvenliği sağlaması öngörülmüştür. İşte bu madde başta olmak üzere, Bulgaristan yapılan bu misaktan rahatsız olmuş ve tepkisini ortaya koymuştur. Söz konusu sınırlara saldırı, Ege'ye inme amacından vazgeçmemiş olan Bulgaristan'dan gelebilirdi. Bundan dolayı en kuvvetli ihtimal Bulgaristan'ın Yunan Batı Trakya'sından saldırıya geçmesi idi. Bulgaristan, bu düşüncelerle, antlaşmanın kendisine karşı Yunanistan'ın Türkiye'den güvence sağladığına inanmıştır. 17 Eylül 1933 tarihli Bulgar Zorla Gazetesi bu konuda şunları yazmıştır: "**Türk-Yunan misakı, Balkan-**

²⁰ Cumhuriyet, 3 Kanunievvel 1931, No: 2722

²¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 148.

²² Bilal Şimşir, Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamları İle Görüşmeleri, yedi Belge (1930-1937), Belleten, c.XLV / 1, sayı: 177 (Ocak 1981), Ankara, 1981, 161.

ların ve yakın şarkın sulhünü, Türk – Yunan hudutlarının müştereken müdafaasını ve katiyetini temin etmektedir. Bu misak bir ittifak andırmaktadır....Bu suretle Bulgaristan'ın menfaatlerine uymayan bir mania teşkil etmektedir.”²³

Balkan birliğinin oluşması için elinden gelen gayretleri olağan dışı bir şekilde ortaya koyan Türkiye, paktın imzalanmasına çok az bir süre kala Bulgaristan’da oluşan bu tepkinin bölge için zararlı olacağına inandığı için Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, Dışişler Bakanı Tefik Rüştü Aras ve beraberindeki heyet, 20 Eylül 1933 günü Bulgaristan’a ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretteki ekip içerisinde olan gazeteci Falih Rıfkı Atay, Sofya izlenimlerini şöyle anlatmaktadır: **“Türk-Yunan misakının Bulgar gazeteleri üzerinde ne kadar menfi bir akis yapmış olduğunu Sofya’da anladık. Türklerle Yunanlılar arasında karşılıklı hudut garantisi demek, ancak Bulgaristan aleyhine bir tertip demektir. Çünkü misakın bu hudut maddesinde, yalnız Bulgarların Akdeniz mahreci davası hesaba katılmış olabilir.”** Atay izlenimlerini, Bulgaristan’da büyük bir Türk dostluğu olduğu gibi, Bulgar dış politikasını başka yönlere sürüklemek isteyenlerin olduğunu düşünmek gerektiğini, dördü iktidarda on altı partili bir parlamento ile legal ve illegal partiler ve cemiyetlerin olduğu bir memlekette, politika mücadelesini ve basın yapmaya çalıştığı zihin kargaşasının etkisini iyi düşünmek lazımdır diyerek tamamlamaktadır.²⁴

Türk heyetinin ziyaret zamanlaması çok yerinde olmuştur. Bu ziyarette İnönü, Bulgar başbakanı M.Muşanof’la yaptığı görüşmede; Türk-Yunan misakının Bulgaristan’a karşı olmadığını, misakın üçüncü tarafının kendilerinin olması için hiç bir engelin olmadığını söylemiştir. Onuruna verilen yemekte konuşan İsmet İnönü, düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir: **“...Harici siyasetimizin en esaslı kaygısı şu vecize ile ifade edilebilir: Her yerde ve herkes için sulh....Ahiren Ankara’da Yunanistan mümes-silleriyle imzalamış olduğumuz entente cordialeden burada bahsetme-**

²³ Ömer Erdem, *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Türkiye’yi Ziyaret Eden Yabancı Devlet Başkanları ve Türk Basınındaki Akisleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 2002,s.95-97.

²⁴ Falih Rıfkı Atay, “Bulgaristan’da Ne Yaptık?“, *Hakimiyeti Milliye*, 28 Eylül 1933, No: 4380.

ğe sevk ediyor. Bu misakın muhteviyatını biliyorsunuz. Esasen Bulgar Hükümeti kraliyesi bu misaka ait müzakerelerden devamlı ve muntazam surette haberdar edilmiştir. İtiyimat esasına müstenit olan Türkiye-Yunan münasebatına yeni bir faaliyet hamlesi veren vesikadır. Türkiye'nin sulhpelver maksatları hakkında mümasil şerait altında bulunan memleketlerle aynı şeyi yapabilmek imkanını en büyük bir samimiyetle tetkik etmeğe amade olduğunu alenen ve resmen beyan etmekten daha parlak ve daha kati delil gösteremem.²⁵ Türk Başbakan ve heyetinin ziyareti Bulgar tepkisini azaltmış ama tamamen ortadan kaldırmamıştır. Bu ziyaretle, Bulgarların Balkan birliği için önemli oldukları her zamanki gibi vurgulanmıştır. Gerek Kral III: Boris, gerekse Muşanof nezdinde yapılan görüşmeler sonunda, Türk-Bulgar dostluk ve tarafsızlık antlaşması beş yıl daha uzatılmıştır. Yalnız Bulgar'ların bu gelişmeleri her şeye rağmen tereddüt ve endişe ile izledikleri, hem şu ana kadarki görüşmelere hem de bundan sonraki görüşmelere yansiyacaktır.

Gerçekten bu tarihlerde devletler arası diplomasi çok hızlanmıştır. Bir taraftan küçük itilâf konferansı 28 Eylül 1933'te Yugoslavya ve Romanya krallarının katılmasıyla son toplantısını yapmış, bu toplantıda balkan devletleri arasında barış için gerçek bir antlaşma oluşturma fikrinin bütün görüşülen diğer meselelerin temelini oluşturduğu açıklanmıştır. Küçük itilâf toplantısında, Türk-Yunan misakı oldukça sevindirici bulunmuş, genişletilmesi ve bir balkan birliği oluşturulması için görüşmelerin ve girişimlerin yapılması, arzu edilen Balkan misakının önemli adımı olarak kabul edilmiştir. Yugoslavya, Çekoslovakya ve Romanya'nın yapmış olduğu bu toplantının sonucu itibariyle Bulgaristan'ın da bu birliğin dışında kalmaması için teşebbüste bulunulması kararı alınarak, Yugoslavya Kralı Aleksandr'ın Mustafa Kemal'le görüşme yapacağı seyahat sırasında Varna'ya uğrayarak Bulgar Kralı ile görüşeceği duyurulmuştur.²⁶ Bulgarların yakinen takip ettikleri bu gelişmeler kendilerini düşündürürken, diğer Balkan devletleri de Bulgaristan'ın alacağı tavrı çok merak etmişlerdir.

²⁵ İsmet Paşa'nın Nutukları (1920-1933), Başvekalet Matbaası, Ankara, 1933, s.483-484.

²⁶ Cumhuriyet, 28/30 Eylül 1933, No: 3375-3377; Akşam, 29 Eylül 1933-Cuma, No: 5378.

Bu gelişmeler yaşanırken, bu arada Ankara'nın bir ziyaretçisi daha vardı. 26 Eylül 1933'te Yunan eski başbakanı Venizelos, Türkiye'ye gelmişti. Yapılan ziyaret sırasında Bulgarların tutumu ile ilgili görüşlerini devlet düzeyinde konuşan Venizelos, Cumhuriyet Gazetesinden Yunus Nadi ile yapmış olduğu röportajda yaklaşımını şu şekilde açıklamıştır: **"...Bence Bulgaristan biraz gecikse bile ona umumî Balkan anlaşmasında mevkii daima mahfuz ve ne zaman gelirse oturacağı sandalyesi de bulunacak olursa, umumî balkan anlaşmasının tahakkuku bu sebepten dolayı herhangi bir gecikme arızasına uğramadan hedefine varabilir. Ben buna kaniim. Türk-Yunan dostluğu Balkanlar ve Balkanlılar için harbin değil, sulh içinde dostane ve hatta kardeşçe yaşamının bir ideal olması lazım geldiğine kafi ve kuvvetli bir işaret teşkil etmektedir..."**²⁷

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki Yunanistan ve Türkiye başta olmak üzere bütün balkan devletleri, hedefledikleri Balkan Birliği'nin oluşması ve bunun sağlam bir temele dayandırılmış olması için, Bulgaristan'ın bu birlik içerisinde mutlaka olması gerektiğinin farkındalar. Gelişmeler karşısında Bulgaristan'ın olumsuz tavrını ortadan kaldırmak için herkes elinden geleni yapmağa çalışırken, her şeye rağmen açık kapı koymayı da ihmal etmemişlerdir.

Bu arada Bulgaristan, gelişmelerden endişelenmiş, küçük itilaf grubunun son durumları karşısında bir Bulgar- Sırp misakı oluşturmak için Yugoslavya'ya bir teklifte bulunmuş; ancak bu teklif hiç bir şekilde karşılık bulmamıştır.²⁸

Yugoslavya Kralı Aleksandr'ın İstanbul'a yapacağı ziyaret her tarafta büyük ilgi ve alaka uyandırmış; bu ziyaretin Balkan barışına büyük hizmeti olacağı yaygın bir kanaate dönüşmüştür. Aleksandr İstanbul'a giderken 3 Ekim günü Varna'da Bulgar Kralı III. Boris ile bir kaç saatlik bir görüşme yapmıştır. Aslında iki hafta önce de Londra'dan gelirken Belgrat istasyonunda Kral Boris, kendisini bekleyen Yugoslav Kralı ile 45 dakikalık bir

²⁷ Erden, a.g.e., s. 98.

²⁸ Cumhuriyet, 30 Eylül 1933, No: 3377.

görüşme yapmıştı. Ancak Varna görüşmesi daha da önemli idi. Çünkü, küçük itilaf grubu arasında Bulgaristan'ı da aralarına alma fikri oldukça kabul görmüştü. Bu fikir ilk önce Çekoslovakya'da doğmuş, Romanya da aynı düşünceye taraf olmuştur.²⁹

Romen Gazeteleri, Bulgaristan'ı ihtiyat ve yalnızlık yolundan kurtarmaya ve küçük itilafa yönlendirmeye çalışmışlardır. Kalenderal Gazetesi ilk defa Güney Dobruca'nın terki ihtimalinden söz etmiştir. Yani herkes Bulgaristan'ın bir çocuk gibi nazı ile oynamaktadır. Kral Alexsadr ile eşi Mari, saat 16'30 da Varna'ya varmış; Kral Boris ve eşi Ciyovanna (Joanna: İtalya'nın Giovanna- Savoy Prensesi) onları karşılamışlardır. Bu arada iki kral bir kenara çekilerek bir müddet görüşmüşlerdir. Buradan Öksinograd Sarayına çaya geçmişler, çaydan sonra iki kral bir saatten daha fazla tekrar baş başa görüşmüşlerdir. Bu görüşmede, Bulgaristan ikna edilmeye çalışılmış; imkansız istek ve arzularından vazgeçirilerek, normal şartlar içerisinde birliğe dahil edilmeye çalışılmıştır,³⁰ ancak bu görüşmelerden beklenen tavırlar, ortaya konulmamıştır. Bulgar Başbakan Jurnal dö Jönev muhabirine yapmış olduğu açıklamada “ **Bulgaristan'ın Türkiye ve Romanya ile münasebeti iyidir. Yunanistan'la anlaşmamız yakındır. Yugoslavya ile bazı halledilecek işlerimiz vardır. Yugoslavya ile yaptığımız müzakereler ilerleyebilir, ilerlemesi lâzım. Bulgaristan hiç bir devlete kendini bağlamak istememektedir. Bulgaristan ne Türkiye-Yunanistan misakına girdi ne de küçük itilafa dahil olmak istiyor.**”³¹ diyerek bölgesel barış ve dostluk oluşumuna karşı tutumlarını açıkça ortaya koymuştur. Hatta Muşanof daha önce de Cenevre'de Çekoslovakya dışişleri bakanı ile uzun bir görüşme yapmış ve bu görüşmede; Bulgaristan'ın küçük itilaf'a girmesi için ne gibi şartlar ileri süreceği konuşulmuştur. Bulgar devlet yetkililerinden biri demiştir ki: “**Bulgaristan, Türk ricaline karşı taahhüt altına girmediği gibi küçük itilaf ricaline karşıda taahhütte bulunmayacaktır. Hükümetimiz esash tavizler olmadıkça**

²⁹ Mehmet Asım, “Varna Mülakatı”, *Vakit*, 4 Birinci Teşrin (Ekim) 1933, Sayı: 5654.

³⁰ *Akşam*, Bükreş 3 (hususı), 4 Ekim 1933, No: 5383. *Vakit*, 4 Birinci Teşrin (Ekim) 1933, Sayı: 5654.

³¹ *Cumhuriyet*, 5 Teşrinievvel (Ekim) 1933, No: 3382.

ne küçük itilaf'a ne de Türk-Yunan itilafına girmez. Halbuki iki grupta bize bir şey vermiyor. Şimdilik bir kenarda kalıyoruz."³²

Cenevre'deki anlayış Kral Aleksandr'a da Varna'da aynen yansıtılmıştır. Yugoslavya Kralı bir kaç saatliğine uğradığı Varna'dan ayrılarak yoluna devam etmiş ve 4 Eylül 1933'te İstanbul'a varmıştır. İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında Mustafa Kemal, Yugoslavya Kralını kabul etmiştir. Bu görüşmede Mustafa Kemal, Ankara'da imzalanan Türk-Yunan antlaşmasının özellikle barışın gerçekleştirilmesinde önemli bir adım olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine Yugoslav Kralı Aleksandr, Balkanlarda sınırların ve barışın istikrarı için Yugoslavya ile Türkiye arasında yapılan bu görüşmenin faydalı olacağını, iki ülke arasında henüz çözümlenmemiş olan emlak sorununun halledilmesi için emir verdiklerini söylemiştir. Karşılıklı bu konuşmadan sonra, Balkanlar'da barışın sağlanması için Türk ve Yugoslav hükümetlerinin ellerinden gelen gayreti göstereceği belirtilerek iki devlet adamının memnuniyet ve iyi dilek temennileri ile bu görüşme bitmiştir.³³

Yugoslavya Kralının İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Bulgaristan ve Yunanistan'a uğradığını, hatta daha önce yapmış olduğu görüşmelerin iç yüzünü 16 Aralık 1933'te Belgrat büyükelçimizle yapmış olduğu görüşmenin kaydedildiği belgeden öğreniyoruz. Aleksandr, elçimize Bulgar Kralı ile yaptığı görüşmede, Bulgarların çok garip durumları olduklarını, komşularıyla iyi geçinme söz konusu olduğunda daima komiteleri ileri sürdüklerini, kendilerine karşı Makedonya, Türkiye ve Yunanistan'a karşı Trakya; Romenlere karşı da Dobruca komitelerini gündeme getirdiklerini söyleyerek artık bu oyunlara inanma zamanı geldiğini belirtmiştir. Kral Aleksandr Bulgar Kralı III. Boris ile devam eden konuşmasında sözün iki hükümet arasındaki siyasî anlaşmaya geldiğinde Boris'in; yakın zamanda Romanya Dışişleri Bakanı Nicolas Titulesco'nun Sofya'ya geldiği zaman Bulgaristan'ın balkan anlaşmasına girmesini teklif ettiğini ve girmedikleri takdirde durumlarının çok fena olacağını tehditle kendisine söylediğini iletmiştir. Boris konuşmasına devamla; **"...Ben bu tehditlerden bir şey anlamıyo-**

³² Akşam, 4 Ekim 1933, No: 5383.

³³ Atatürk'ün Millî Dış Politikası, Belge: 35 (M.M.D.A 100 Belge), Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü.

rum. Titulesko Bulgaristan'la Romanya arasında hal olunacak meselelerin pek ehemmiyetsiz olduğunu ve mühim itilafların Yugoslavya-Bulgaristan arasında olduğunu söyledi. Benim sizinle anlaşmam için kimsenin tavsiyesine ihtiyacım yoktur." demiştir. Bu sözler üzerine Aleksandr, Titulesco'nun nakledilen sözlerini gülerek dinlediğini ve hayret ettiğini belirterek, Kral III. Boris'e Balkan anlaşması hakkındaki görüşlerini çok açık bir şekilde söylediğini, kendisinin Gazi hazretleri, Yunan devlet yetkilileri, Titulesco ve sonra da Tevfik Rüştü Aras ile görüştüğünü ve neler konuştuklarını söylemiştir. Konuşmasını şöyle sürdürmüştür: "...Dördümüz balkanlarda sulh ve sükunun tesisi ve balkan milletlerine müteakabil emniyet esası üzerine refah ve saadet temini maksadı ile müşterek bir anlaşma yapmağa karar vermiş olduğumuzu ve Bulgaristan'ıda bu anlaşma çerçevesi dahilinde görmek arzuyu halisanesinde bulunduğumu anlattım. Bu beyanatım Kral Boris'i derin bir düşünceye saldı ve bilakaydüşart böyle bir anlaşmaya Bulgaristan'ın dahil olmasının çok humiliant olacağını ve bunun Bulgar efkârı umumiyesi üzerinde elim ve acı bir tesir yapacağını anlatmak istedi. Bunun üzerine ne bizim ve ne de diğer komşuların Bulgaristan'ı humilier edecek bir vaziyete düşürmek istemediğimizi, bilakis Bulgaristan'ı aramıza almakla refah ve saadetini ve emniyetini takviyeyi istihdaf eylediğimiz ve çok elem görmüş olan balkanların ancak müttehit ve müşterek bir anlaşma sayesinde sükunet bulacağını ve Bulgaristan'ın böyle bir anlaşmadan hariç kalması cihan efkârı umumiyesine orasının bir fesat ocağı olarak kaldığı fikrini vereceğini ve esasen biyevm böyle bir fikrin mevcüt olduğunu kendisine lisanı münasiple anlattım ve Bulgaristan'ı böyle bir anlaşmaya davet etmekle humilier etmek istediğimizi göstermek için de bu bapta yapılacak olan müşterek mukavele formülünün kendileri tarafından ihzar olunmasını teklif ettim." Bu açıklamalar karşısında Kral III. Boris'in çok zor duruma düştüğünü ve teklifini tereddütlü bir şekilde kabul ettiğini belirten Aleksandr, Belgrad elçimize devamla; Bulgaristan'ı biraz daha beklememizi, iyi niyetli teklifimizi kabul eder ve kabul edebileceğimiz bir formül verirlerse ne âlâ, yok eğer vermezlerse dört balkan devletinin aralarında balkan anlaşmasını im-

za edeceğini, dört balkan devletinin ittifakının gücünden emin olan Bulgaristan'ın istediğimizi kabul edeceğinden emin olduğunu söylemiştir.³⁴

Artık 1933 yılının sonuna gelindiğinde, gerek Balkan devletlerinin kendi aralarında, özellikle de Bulgaristan'la yapılan görüşmelerinde Balkan Antantı yolunun sonuna gelmiş ve Bulgaristan'ın bu gelişmeler karşısındaki tutumu aşağı yukarı belli olmuştur.

Bu diplomatik yoğunluğun gerçekten de odağındaki devlet adamı Mustafa Kemal olmuştur. Balkan Devletleri yöneticileri Ankara'da Çankaya Köşkünde, İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında ağırlanırken, barışın gerçekleştirilmesi için ikna edilmeye ve aralarındaki pürüzler giderilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin bu tutumu hem mevcut devletlerin yönetici kadrosu ve muhalefetiyle hem de balkan ülkelerinin Basın dünyasında manşet ve haberleriyle övülmüş, duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.

Balkan Antantı İmzalandıktan Sonraki Gelişmeler

Balkan Devletleri, 1930'yılından 1933 yılının sonlarına kadar yapmış oldukları konferans ve karşılıklı üst düzey diplomatik ziyaretlerle Balkan Antantı'nın imzalanması için alt yapı çalışmalarını tamamlamışlardır. Bölgede bir barış çemberinin oluşması için ilk girişimleri başlatan Türkiye; Yunanistan, Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk ve Bulgaristan ile yapmış olduğu ikili antlaşmalarla aslında antantın gerçekleşmesi için gerekli ortamı oluşturmuştur. Bu süreçte Türkiye – Bulgaristan arasındaki ilişkilere yukarıda yazılanlar ışığında bakıldığında; iki ülke arasında hiç bir ciddi sorunun olmadığı hemen göze çarpmaktadır. Türkiye, bu süreçte hep Bulgaristan'ın yanında olmuş ve diğer devletlerle arasındaki sorunları çözmek için elinden gelen gayreti göstermiştir. Ancak, Bulgaristan'ın diğer komşularıyla olan sınır problemini kendisi için ilişkilerinde birinci öncelik olarak görmesi, başlatılmış olan bu barış çemberine güçlü bir halka olarak eklenmesini ne yazık ki engellemiştir. Bulgarlar, 1919 yılının şartlarını 1930-1933'lerde devam ettirmek istemiş; Arnavutluk ile İtalya'nın Balkanlar ve Ege'de es-

³⁴ Atatürk'ün Milli Dış Politikası, (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge), Belge: 38, Türkiye Cumhuriyeti Belgrat Elçiliği, No: 7792/392, 16. XII.1933.

tirmeye çalıştığı I.Dünya Savaşının sonuçlarını değiştirmeye yönelik rüzgarın etkisinde beraber kalmıştır.

İşte bu şartlar içerisinde, 9 Şubat 1934'te Atina'da 12'40'ta Atina Akademisinde Türkiye adına Dışişler Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Yugoslavya adına Dışişleri Bakanı Bogolioub Jevtiçh, Romanya adına Dışişler Bakanı Nicolas Titulesco, Yunanistan adına Dışişler Bakanı Demetre Maximos, üç madde ve bir ek protokoldan oluşan Balkan Antantı imzalanmıştır.³⁵

İmzalanan paktın maddeleri ve açıklayıcı ek protokolü okunduğunda; bu anlaşmanın bir bölgesel savunma ve yardımlaşma ittifakı olduğu ortaya çıkar. Asıl amaç, balkan devletlerinin sınırlarını üçüncü bir devletin saldırısına karşı korumak olup ancak bu devletin balkanların dışında olması karşısında tamamen etkisiz olacağı kesinlikle ortaya çıkmıştır. Maddeler ve açıklayıcı ek ile amaç, İtalyan revizyonist politikası etkisinde kalabilecek Bulgaristan'ı bu etkiden korumak hatta korunmaktır.

Balkan Antantı'na tabi ki en büyük tepki Bulgaristan'dan gelmiştir. Bulgaristan'ın Mir Gazetesi; bu anlaşmanın bir Balkan anlaşması olarak görülemeyeceğini, sadece müttefikler arasında bir itilaf (uyum, uyuşma)tan ibaret olduğunu, bu durumyla devam ettikçe bir nifak eseri olacağını yazmıştır. Mir gazetesi tepkisini şöyle sürdürmüştür: "**Bulgar milleti hemen her şeyini kaybetmiştir. Fakat henüz şerefini müdafaa edebilir. Vücutta getirilen eser, Bulgaristan'ın zararındır. Eğer biz bu eseri imzalamış olsaydık bu bizim menfaatimize olmayacaktı. Büyük bir sabır ve tahammül göstermeğe çalışalım. Dahili birliğimizi, milli vahdetimizi koruyalım.**"³⁶

Şunu açıkça görmek mümkün ki Bulgarlar sınırların korunmasına kesinlikle karşı olmuşlardır. Bu konuda Bulgar başbakan Muşanof'a Balkan Antantı hakkındaki görüşü sorulduğunda: "**Size kati olarak şunu söyleyebilirim ki bugünkü hudutları teyit eden bir misakı bile bile imza etmeyeceğiz**"³⁷ demiştir.

³⁵ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.454-455. Hakimiyeti Milliye, 10 Şubat 1934, No: 4510.

³⁶ *Milliyet*, Sofya, 11(A.A), 12 Şubat 1934, No: 2877.

³⁷ *Hadiseler Takvimi*, 1-31 İkinci Kanun 1934, Sayı: 2, s. 89.

Bu sınır meselesi balkan devletlerinin hem ittifakına hem de ittifak karşılığına sebep olmuştur. Konunun başında da belirtildiği gibi, “revizyonist” ve “anti-revizyonist” olarak devletler iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplaşma karşısında Türkiye’nin her iki gruba karşı tutumu tarafsız olarak yansımıştır. Ancak 1933’te Türkiye’nin Yunanistan ile yapmış olduğu sınırların korunması anlaşması, Türkiye’yi statükocuların safına katmıştır. Böylece Türkiye, özellikle Bulgaristan’ın temel hedefleri karşısında yer almış oluyordu. Ancak Türkiye, yapılan bu ittifaka Bulgaristan’ı katmak için çok çabalamıştır. Türkiye özellikle İtalya’da Mussoloni’nin Akdeniz ve Ege Denizi’ne, Balkanlara yönelik başlatmış olduğu tehdit karşısında, yanında yer alacak olan devletin Bulgaristan olacağı ihtimalinin çok fazla olması nedeniyle kendi sınırlarını korumak mecburiyetindeydi.

19.1.1934 günlü Dresdner Anzeiger Gazetesi, yapılan antlaşmayı **“Büyük İstifham İşareti”** başlıklı yazısında şu ifadelerle değerlendirmiştir: **“Bulgaristan bir demir çembere hapsedilmek üzeredir. Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve hayret Türkiye harp ganimetini mütakabilen temin edeceklerdir. Buna dostlar arasında statüko denilir. Bulgaristan’a da iştirak hakkı veriliyor. Kurbanlık kuzu başını baltanın altına koymaya dostane davet ediliyor. İntihar namzedinin eline bir rüvelvel veriliyor. Filhakika Bulgaristan’ın bu şirkete girmesi intiharına müsavidir. Şarki Rumeli’ye, Makedonya’ya, Trakya’ya, Ege Denizi kapısına feragatı mutazammındır. Halbuki Bulgaristan’ın kendi, kendini parçalaması ve Makedonya açık yarısını sarmaktan feragat etmesi hiç bir teskine müncer olmaz. Çünkü o vakit Yugoslavya ve Yunanistan Makedonyahlara rüververleri ve bombaları patlatacaklardır. Zaten bunlar hiç bir şeyden çekinmez. Makedonyahlar Sofya tarafından terk edilince her türlü cüret ve cinayete hazır olacaklardır.”**³⁸ Bulgaristan’ın bu söylemleriyle statükoya kesinlikle karşı olduğu ve mutlaka değişim istediğini; bunun en büyük engeli olarak da Balkan Antantı’nı görmüş olduğunu açık seçik bir şekilde ilân edilmiştir.

³⁸ Dresdner Anzeiger Gazetesi’nden “Büyük İstifham İşareti”, 19.1. 1934, **Hadiseler Takvimi**, 1-31 İkinci Kanun 1934, Sayı: 2, s. 105.

Türkiye Bulgaristan'ı bu yaklaşımından vazgeçirmek için arzularını antantın hemen öncesi, Tevfik Rüştü Bey'in Belgrat'tan Ankara'ya dönerken Sofya İstasyonunda M.Muşanof ile yapmış olduğu görüşmede ve gazetecileri açıklamalarıyla dile getirmiştir. Tevfik Rüştü Bey, özellikle Bulgarların Ege Denizi'ne çıkma hedefleri ile ilgili olarak ve 1930 sonrası Türkiye'nin statükocu grubun yanında olduğunu şöyle açıklamıştır: "**...Sulh muahedeleri iyi münasebet tesisi için en iyi esasatı teşkil ettiklerinden Türkiye muahedelerin tadiline muhaliftir. Mamafih bu münasebatın tesisi için de müsait bir muhit meydana getirilmesi lazımdır...Bulgaristan'a yapılan vaatlerin sulh ve müsalemat dairesinde incazını temin hususunda Bulgaristan'ın gayret sarf etmesi hakkında kimse itiraz edemez. Ve ben şahsen Bulgaristan'ın Adalar Denizinde iktisadi "arazi terki suretile değil" bir mahreç hususundaki taleplerine müzahirim. Bu mesele üzerinde Yunanistan'da müzakereye hazırdır. Ancak arazi edinmek yolundaki arzular bertaraf edinmelidir.**"³⁹ Türkiye açıkça Bulgaristan'a toprak taleplerinden vazgeçmesini söylemiştir. Bu tavır, Bulgaristan'da çok da iyi karşılanmamıştır. Ancak yapılacak bir şey de yoktur. Bulgaristan, değişen şartları kendisinden yana görmekteydi. İtalya ve Almanya'nın o günkü tutumunun kendisine yeni fırsatlar getireceği kanaatiyle hareket etmiştir. Balkan devletleri de Bulgaristan'ın bu tavrından çekinmişlerdir.

Bulgaristan'ın başından beri istediği, Ege Denizi'ne bir çıkış konusu 1919 tarihli Neuilly Antlaşması'nın 48. maddesinde " Ege Denizinde serbest iktisadî menfez " olarak yazılmıştır. Tartışmaya açık bu madde için, Yunanistan'ın tavrı ise; eğer iktisadî bir çıkış istiyorsanız buyurun vermeğe hazırız ama amacınız toprak almak ise bu ancak silahla olabilir şeklinde olmuştur.⁴⁰

³⁹ Near East India Mecmuasından, **Ayın Tarihi**, 1-31 İkinci Kanun 1934, Sayı: 2, s. 103-104.

⁴⁰ **Yeni Asır Gazetesi**, "Hayal Hakikat Oluyor" (İsmail Hakkı), **Ayın Tarihi** 1-31 İkinci Kanun 1934, Sayı: 2, s.100.

Sonuç

Bu çalışmada, Balkan Antantı sürecinde Türkiye-Bulgaristan ilişkileri ve her iki devletin antanta yaklaşımı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Olayların, Türk medyası'na, bu medya aracılığı ile bölge basınına yansımaları ve araştırma eserleri dikkate alınarak yazılmıştır.

Bölge devletlerinin birbirleriyle ilişkilerinde istenen olumlu havayı Türkiye'nin, başta da Mustafa Kemal'in barışçı politikaları yaratmıştır. Türkiye diğer devletlerle olduğu gibi Bulgaristan ile de bir çok antlaşma imzalamıştır. Buradaki ikili anlaşmalardan amaç, bölgesel barış ve güvenliği sağlamak olmuştur. Türkiye'nin Lozan da dahil olmak üzere Bulgaristan'la, bölge devletlerine göre ilişkileri daha iyi ve aralarında çok ciddi sorunların olmadığı bir ilişki vardı. Türkiye'nin dış politika ilkesi, yurttan ve dünyada barışı sağlamak, yakın veya uzak hiç bir devletin topraklarında gözü olmadığı esasına dayanmaktaydı. Bu noktada Bulgar dış politikası ile çatışma göstermiştir. Çünkü, Bulgar devletinin bölgesel dış politikası revizyonist bir anlayış üzerine oturtulmuştu. Birinci Dünya Savaşı sonunda komşularına birçok toprağını kaybetmiş, alan olarak daraltılmış ve Ege Denizi ile ilişkisi kesilerek Karadenizle bağlantılı bir duruma getirilmiştir. Normal şartlarda Türkiye ile dış politikaları kesişen, çatışan bir durum ortaya çıkmıştır. Ancak Türkiye, balkanlardaki revizyonist ve anti-revizyonist yapılanma karşısında tarafsız olarak hareket ederek barışa daha fazla hizmet edeceğine inanmıştır.

İtalya'nın Akdeniz'de Roma imparatorluğunu yeniden yaratmak istemesi, Ege denizine hakim olduğu tavrı, balkanlarda Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk üzerine kurulu faaliyetler Türkiye ve Yunanistan başta olmak üzere herkesi rahatsız etmiştir. Yalnız bu durumdan memnun olan devlet Bulgaristan olmuştur. Bu yaklaşımlar, Bulgaristan'ın menfaatleriyle birebir örtüşmekte idi. Yani Bulgaristan İtalya'nın etkisinde kalarak, balkanlarda Türkiye ve Yunanistan'ın başlatmış olduğu bölgesel birlik ve ittifak arayışına hep mesafeli durmuş hatta karşı çıkmıştır. Bu tutumu; Yunan, Türk, Yugoslav, Çekoslovak üst düzey devlet yöneticileri tarafından başlatılan yoğun diplomasi ile giderilmeye çalışılmıştır. Ankara bu diplomatik

trafiğin merkezi; Atatürk ise, yönlendiricisi ve ikna edicisi olarak çok önemli rol oynamıştır. Ancak bütün bunlar istenilen sonucu vermemiştir. Bulgaristan'ın katılmadığı Balkan Antantı, bu yönüyle zayıf kalmış ve istenilen etkinlikten uzak olmuştur. Bu etkisizlik sadece bu sebebe bağlı değildir ama bu da önemli bir etken olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'na doğru gidişin hızlandığı bir zaman diliminde, bölgemizde karanlık bulutların gezindiğini fark eden Atatürk, yine Avrupa devletleri tarafından bu bölge devlet ve milletlerin bir maşa olarak kullanılmaması için gerekli uyarıları yapmış; ancak Bulgaristan bu oyundan kendini kurtaramamıştır.

Mustafa Kemal 27. 2. 1938'de Balkan Antantı hakkında yapmış olduğu konuşmada; Balkan ittifakının Türkiye'nin başta beri içtenlikle üzerinde durduğu bir ideal olduğu, bu idealin her gün daha da gelişmesi ve ilerlemesinden mutlu olduğunu, bu durumun sağlanmasında müttefik devletlerin yöneticilerinin çabaları, başarılar ve bağlılıklarının takdireşayan olduğunu söylemiş ve sözü basına getirerek: **“ Bu yüksek ideale giderken müttefik devletlerin başında bulunan zevatin hizmetlerine, matbuatın dahi büyük hizmetlerinin sebkat(geçme, ilerleme) etmekte olduğunu müşahede etmekteyiz. Balkan milletleri matbuatının bu yüksek idealikendi idealleri telakki etmeleri ve bu idealin tahakkuku için bütün imkanlarla çalışmalarını kendilerinden temenni ederim. Matbuatın şimdiye kadar aynı suretle vazifesini ifa etmiş olduğunu tekrar etmeliyim.”**⁴¹ diyerek basının bu ittifak sürecinde önemli bir vazife gördüğünü ve daha da göreceğini açıklamıştır.

9 Şubat 1934'te Balkan Antantı imzalandığında Türkiye, daha önceki tarafsızlığını terk etmiş; anti-revizyonist yaklaşım içerisine girmiş; Bulgaristan ise, revizyonist yaklaşımını devam ettirmiştir. Böylece Antantın ve Türkiye'nin, Bulgaristan'ın karşısında olduğu ona karşı bir koruma oluşturma hedefi güttüğü açıklık kazanmıştır.

⁴¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997. s.329-330.